

Maja Hakl*

»Obleka govori glasneje kot beseda.« Prispevek k svečani uniformi srednješolskih profesorjev

“Clothes speak louder than words.” Contribution to the ceremonial uniform of secondary school teachers

Izvleček

Družbeni položaj učiteljstva se je skozi zgodovino kazal tudi v oblačilnem videzu. Tako osnovnošolski učitelji kot tudi srednješolski profesorji so s svojo zunanjo podobo morali paziti na ugled pedagoškega stanu. Toda kot je zapisal dr. Rudolf Peers v svojem priročniku za učitelje (*»Des Lehrers Takt und Schliff in der Gesellschaft. Ein Standeswegweiser für den jungen Amtsgenossen.«*), sama obleka še ni dovolj. Zraven obleke spadajo tudi pravilna drža, hoja in celo geste. Posebnost glede obleke je veljala v primeru srednješolskih profesorjev. Ti so namreč kot državni uradniki imeli pravico nositi posebno uniformo in namen pričujočega članka je, predstavitev le-teh.

Abstract

The social position of teachers has always been reflected in their clothes. Both primary and secondary school teachers had to ensure that their appearance maintained the reputation of their profession. However, as noted by Dr Rudolf Peers in his reference book for teachers (*Des Lehrers Takt und Schliff in der Gesellschaft. Ein Standeswegweiser für den jungen Amtsgenossen.*), clothing alone is not enough. The correct posture, manner of walking and even gestures must be included. One interesting fact with regard to the clothing worn by secondary school teachers was that, as state employees, they had the right to wear a special uniform and the aim of this article is to present these uniforms.

Slovenski šolski muzej v Ljubljani hrani uniformo¹ profesorja dr. Jakoba Žmavca, doktorja filozofije, ki je med letoma 1897 in 1925 poučeval zemljepis in zgodovino, prvotno na nižji gimnaziji v Ljubljani in Kranju, kasneje na višji gimnaziji v Ljubljani in Mariboru. Ko mlajši obiskovalci v muzeju zagledajo uniformo, so takoj prepričani, da je ta vojaška (navadno kolebajo med francosko in avstrijsko).² Po razlagi, da je uniforma pripadala srednješolskemu profesorju, postanejo začudeni. Ne razumejo, zakaj

* Maja Hakl, absolventka zgodovine FF Ljubljana, vodička v Slovenskem šolskem muzeju Ljubljana. E-pošta: haklmaja@gmail.com

1 Deli uniforme, ki so razstavljeni v Slovenskem šolskem muzeju: suknja in hlače III. ranga in VII. razreda (2. stopnja), sablja s pasom, dvorogelnik (pokrivalo) s črnim nojevim perjem.
2 Na francosko uniformo pomislijo predvsem zaradi oblike klobuka, na avstrijsko pa, ko ugotovijo, da je iz 19. stoletja.

bi imel profesor uniformo, še manj zakaj sodi zraven sablja. Toda uniforma ne preseneča samo osnovnošolcev, pač pa tudi dijake, študente in celo starejše obiskovalce. Srednješolski profesorji so imeli kot državni uradniki pravico ob posebnih slavnostnih prireditvah nositi svečano uniformo, medtem ko so bili pri pouku v civilni obleki. Toda za lažjo predstavitev svečanih uniform je v prispevek vključen tudi razvoj vsakdanjih službenih uniform uradnikov.

Skozi stoletja so različni oblačilni redi določali, kaj sme posameznik obleči. Oblačilni videz je poudarjal razlike med posameznimi stanovi, pri čemer so si vodilni sloji dolgo prizadevali, da bi se njihove obleke razlikovale od oblek nižjih slojev. Leta 1786 so na Dunaju izdelali oblačilni red, ki je želel urediti uniformiranje posameznih stanov. »Za uradništvo pravi, da se mu šele sedaj uresničuje stara želja, da bi nosilo posebne uniforme.«³ Poleg oblek knezov, grofov, baronov, vitezov so v tem redu opisane tudi obleke učiteljev, učenjakov, univerzitetnih profesorjev, zdravnikov, odvetnikov, obrtnikov, trgovcev, celo upokojenih uradnikov itd. Že pri prvih uniformah državnih uradnikov so se zgledovali po vojaških krojih, čeprav prvotna določila za nevojaške uniforme niso bila tako stroga.

V septembru leta 1814 je dvorna pisarna na Dunaju izdala novo odločbo, s katero je bilo, kot znak posebnega priznanja, dovoljeno vsem državnim uradnikom nositi uniformo. Z novimi določili, ki so bila sedaj natančnejša, je bila vpeljana uniforma, katere glavna značilnost je bila temnozeleno barva uradniškega suknjiča.⁴ Temnozeleni frak s stoječim ovratnikom in svetlimi gumbi so dopolnjevali bel telovnik, bele hlače⁵ in dvorogelni klobuk. Uradniki prvega in drugega razreda so imeli dvorogelnik okrašen z belim perjem, od tretjega do sedmega razreda s črnim perjem, od osmega do dvanajstega razreda pa so bili brez perjanic.⁶ Glede na razred, ki mu je pripadal posamezni uradnik, se je razlikovalo tudi izvezeno okrasje na suknjičih. Prva razlika je bila že v barvi vezenine. Za uradnike dvornih inštantc je bila določena zlata, za deželne urade srebrna vezenina. Medtem ko so bili suknjiči v prvih štirih razredih na prsih povsem izvezeni, so se suknjiči uradnikov od petega do dvanajstega razreda razlikovali po našitkih na robovih suknjičev, ovratnikih, zavihkih rokavov ter okoli pasu na hrbtne strani. Na zavihkih rokavov in ovratnikih so bile razpoznavne barve posameznih strok, kar je bilo skoraj nujno glede na to, da so bili vsi suknjiči temnozelene barve. K uniformi je sodil še meč z ozkim rezilom. Ročaj, ki je bil ornamentiran, se je glede na stopnjo uradnika razlikoval po barvi. Za višje uradnike je bila določena zlata barva, za nižje srebrna.⁷

Odločbo iz leta 1814 so v naslednjih letih spreminjali in dopolnjevali. Tako so spremembe prinesli že oblačilni predpisi iz leta 1840, ko so se nekoliko spremenili

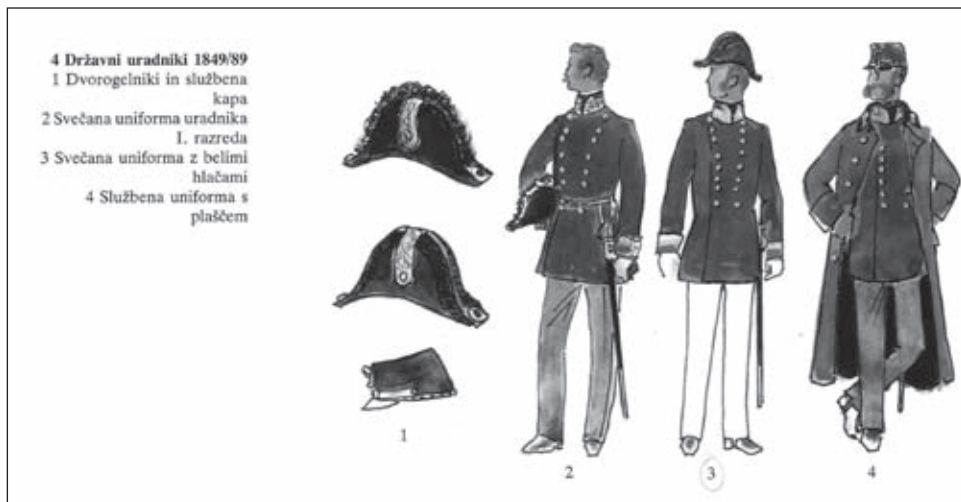
3 Sergej Vrišer, *Uniforme v zgodovini. Civilne uniforme na Slovenskem*, Ljubljana 1991, str. 8.

4 Temnozeleno barvo uradniškega suknjiča se je ohranila vse do leta 1918.

5 Poleg belih so bile dovoljene tudi črne hlače.

6 Uradniki so bili razvrščeni v 12 razredov.

7 Povzeto po: Sergej Vrišer, *Uniforme v zgodovini. Civilne uniforme na Slovenskem*, Ljubljana 1991, str. 8–11.

Državni uradniki 1849–89. (Sergej Vrišer, Uniforme v zgodovini. Civilne uniforme na Slovenskem, str. 2.)

našitki na ovratnikih, zavihkih in proge na hlačah, še več novosti pa je prišlo leta 1849 z uredbo notranjega ministrstva. Novost je bil daljši suknjič, ki je segal do bokov in bil šivan po vojaškem kroju. Suknjič je imel stoječi ovrtnik, po novem dve vrsti gumbov na prsih in hrbtu⁸ ter nove označbe po plačilnih kategorijah (te so označevali z rozetami, zlatimi našitki in izvezenim listjem na ovratnikih). Uniformo so dopolnjevali telovnik iz črnega kašmirja ali svilenega blaga, poleti platnene hlače, ob slavnostnih prireditvah hlače iz belega volnenega blaga, sicer pa »rusko« sive hlače ter kot pokrivalo dvorogelnik, ki je bil v prvi kategoriji okrašen z belim, v drugi in tretji kategoriji s črnim nojevim perjem, v četrti kategoriji pa je bil samo obrobljen s črnim svilenim trakom in črno kokardo. Dvorogelnik je postopoma izpodrinila temnozelena kapa, ki je bila delana po vzorcu oficirskih tabornih pokrival (*»Lagermütze«*) ter bila opremljena s kokardo in črno žolto obrobo.⁹ Del uniforme so bile še bele usnjene rokavice, ob mrzlem in slabem vremenu ter na potovanjih pa je bilo dovoljeno preko uniforme obleči temnozelen plašč s črnim zametnim ovrtnikom.

Uradniki so bili razdeljeni na štiri kategorije, znotraj teh pa na dvanajst razredov. Za lažjo predstavo je prikazana shema, kot jo lahko najdemo v uredbi iz leta 1849:¹⁰

- 8 Na sprednji strani je bilo skupaj 16 gumbov na katerih je bil odtisnjen cesarski dvoglavi orol, na hrbtni strani pa 6 gumbov.
- 9 V prehodnem obdobju je uredba iz leta 1849 dopuščala, da uradniki ponosijo stare uniforme, torej tiste, ki so bile krojene po prejšnjih predpisih.
- 10 Uredba o uniformah državnih uradnikov iz leta 1849 je med drugim predstavljena v Priročniku za učitelje in ravnatelje avstrijskih javnih gimnazij, ki je izšel leta 1864 v Pragi. P. Timotheus Anton Matauschek, Normalien=Nachschlagebuch für Lehrer und Direktoren der Oesterreichischen öffentlichen Gymnasien, Prag 1864, str. 388.

*Pokrivalo dvorogelnik, 4. kategorija.
(SŠM, razstavna zbirka)*

1. kategorija

1. stopnja: ministrski predsednik

2. stopnja: ministri

2. kategorija

1. stopnja: nižji državni sekretarji in uradniki III. dietnega razreda

2. stopnja: uradniki IV. dietnega razreda

3. stopnja: uradniki V. dietnega razreda

3. kategorija

1. stopnja: uradniki VI. dietnega razreda

2. stopnja: uradniki VII. dietnega razreda

3. stopnja: uradniki VIII. dietnega razreda

4. kategorija

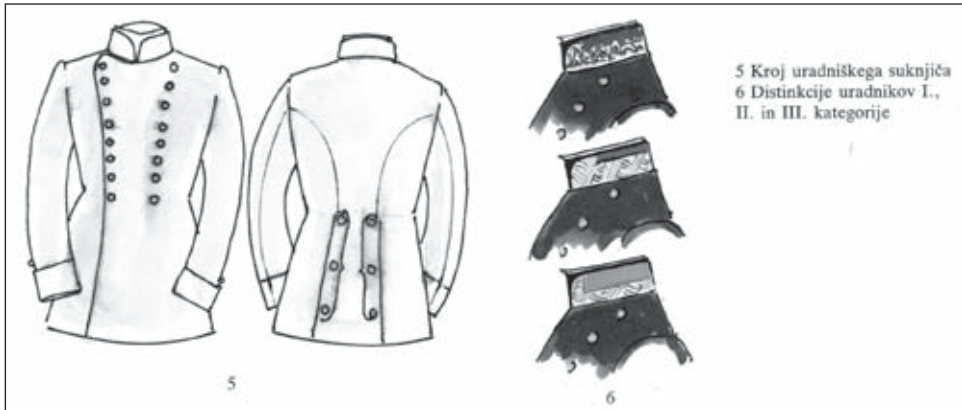
1. stopnja: uradniki IX. dietnega razreda

2. stopnja: uradniki X. dietnega razreda

3. stopnja: uradniki XI. in XII. dietnega razreda

Suknjič uniforme je bil v vseh dietnih razredih iz temnozelenega blaga, ovratniki in zavihki rokavov so bili iz žameta in barvno različni glede na stroko:¹¹

11 Izjema je bila prva kategorija, v katero so spadali ministrski predsednik in ministri. Za njih je bila določena škrlatnordeča barva ovratnika in rokavnih zavihkov ne glede na stroko. P. T. A. Mataushek, str. 388-389.

Državni uradniki 1849–89. (Sergej Vrišer, Uniforme v zgodovini. Civilne uniforme na Slovenskem, str. 3.)

- temnozelena za uradnike vladne pisarne, vladnega arhiva in ministrskega sveta,
- karminskordeča za uradnike zunanjega ministrstva,
- pompadurno/bledordeča za uradnike notranjega ministrstva,
- vijoličasta za uradnike pravosodnega ministrstva,
- svetlozelena za uradnike finančnega ministrstva,
- plavičasta za uradnike ministrstva bogočastja in pouka,
- oranžnorumena za uradnike ministrstva za trgovino,
- temnorjava za uradnike ministrstva za poljedelstvo.

Leta 1852 je bila uredba dopolnjena z zanimivim dodatkom:

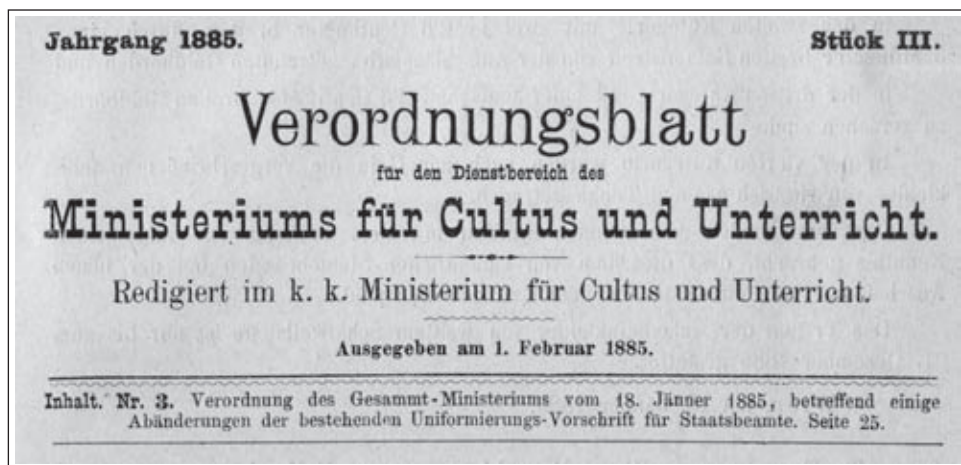
»Dagegen ist den k.k. Hofstaats- und k.k. Staatsbeamten aller Grade das Tragen der sogenannten Vollbärte gänzlich untersagt und muß das Kinn jedenfalls in der Richtung der Mundwinkler vollständig rasiert sein.

Schnurr- und Backenbärte können mit Auschluß jeder Uebertreibung e tragen werden.«¹²

C.k. dvornim in c.k. državnim uradnikom vseh stopenj je bilo torej strogo prepovedano nositi polno brado. Brki in zalisce so bili dovoljeni, dokler niso pretiravali.

Uredba z dne 18. januarja 1885 je prinesla nove spremembe. Za suknjič uniforme je bila določena enotna višina trdega ovratnika v vseh kategorijah in sicer je znašala 4 cm. Širina zlatega vezenja na ovratniku je bila v prvi, drugi in tretji kategoriji določena 3,3 cm. Širina zlatega vezenja na zavihku rokavov je bila v prvi kategoriji 4 cm, v drugi kategoriji 5,3 cm in v tretji kategoriji 3,3 cm. Poleg tega so bile odpravljene svečane hlače iz belega volnenega blaga. V prvih treh kategorijah so jih zamenjali s temnozelenimi hlačami, v četrti pa z »rusko« sivimi. Še več novosti je prineslo leto 1889, ko je zvezno ministrstvo izdalo nove predpise. Uradniki so bili še naprej razdeljeni na štiri katego-

¹² P. T. A. Matauschek, str. 390.

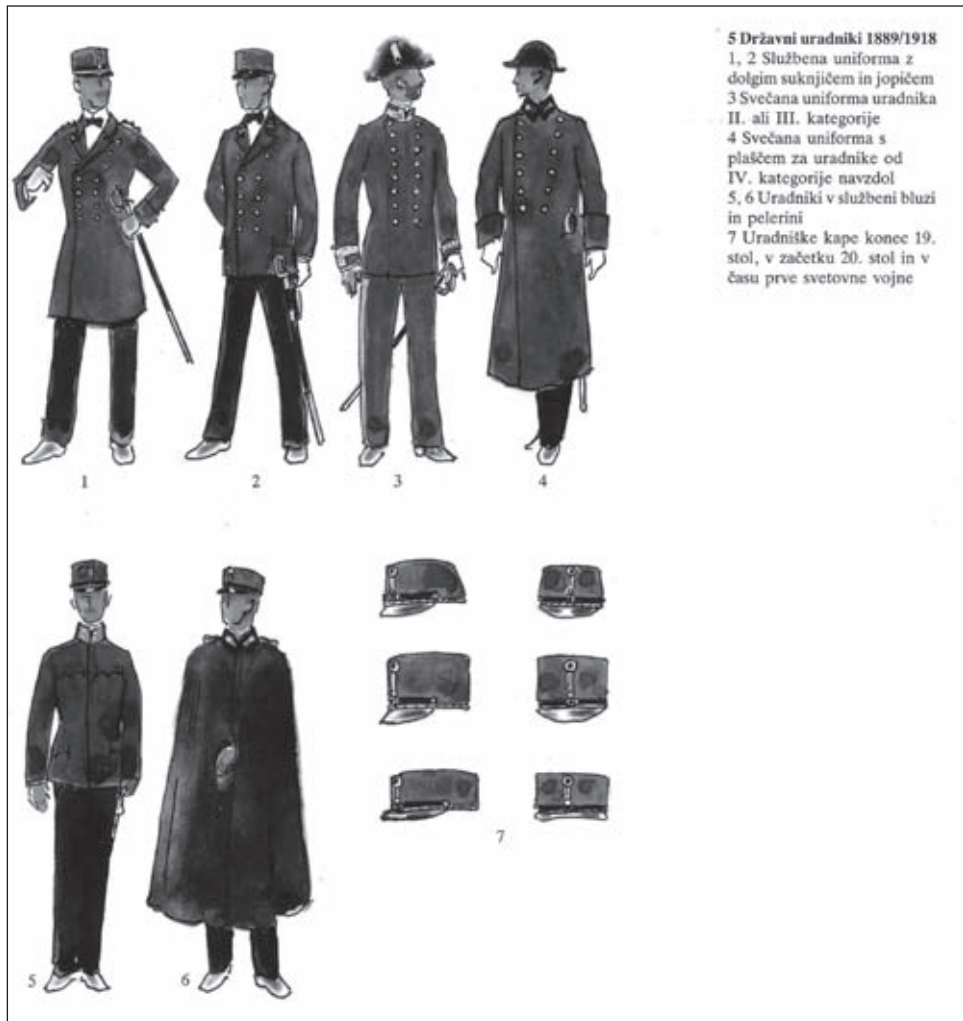

Uredba iz leta 1885 je prinesla nove spremembe v uniforme državnih uradnikov. (Verordnungsblatt für den Dienstbereich des Ministeriums für Cultus und Unterricht, Wien Verlag des k.k. Ministeriums für Cultus und Unterricht, 1885, str. 25.)

rije in znotraj teh na dvanajst razredov. Z novo uredbo se je kroj uniforme nekoliko spremenil. Nov suknjič je bil precej podoben suknjiču mornariških oficirjev. Bil je iz temnozelenega blaga in segal nekoliko nad kolena. Na sprednji strani je imel dve vrsti po sedem gumbov. Razlike med kategorijami so nakazovale naramnice z rozetami. V drugi kategoriji npr. so imele rozete premer 2,5 cm, v tretji in četrti pa 1,7 cm. Najnižji razred znotraj posamezne kategorije je imel eno rozeto, višji razred dve in najvišji tri. K uniformi so oblačili telovnik temnozeleno barve in črnosive hlače, ki so imele na obeh straneh žepe za zapet. V poletnih mesecih je bilo dovoljeno nositi hlače iz tanjšega blaga in svetlejše barve, toda ne belih. Uvedli so tudi temnozeleno blužo s stojčim ovratnikom, na katerem so bili našitki v barvah strok ter metuljčke iz črne svile široke 3 cm. Kot pokrivalo je služila kapa iz temnozelenega blaga, delana po vzorcu oficirskih službenih pokrival. Ob slabem vremenu so čez uniformo lahko oblekli plašč iz temnozelenega blaga. Segal je 10 do 12 cm čez kolena in imel na sprednji strani dve vrsti po šest gumbov, na katerih je bil odtisnjen cesarski dvoglavi orel. K uniformi so spadale tudi bele usnjene rokavice, namesto meča pa so uradnikom sedaj dodelili sablje, ki so imele zmerno upognjeno in 73 cm dolgo rezilo, zlato ornamentirano okovje in bile v usnjeni nožnici.

Nekoliko nenavaden je bil §. 21 (uredbe z dne 20. 10. 1889), ki pravi: »Zur Uniform hat ausschließlich weiße Wäsche getragen zu werden.«¹³ Torej nositi so morali izključno belo perilo.

13 Verordnung des Gesamtministeriums vom 20. October 1889, womit eine neue Vorschrift über die Uniformierung der k. k. Staatsbeamten erlassen wird, v: Verordnungsblatt für den Dienstbereich des Ministeriums für Cultus und Unterricht, Wien: Verlag des k.k. Ministeriums für Cultus und Unterricht, 1889, str. 324.

Državni uradniki 1889–1918. (Sergej Vrišer, Uniforme v zgodovini. Civilne uniforme na Slovenskem, str. 3.)

Suknjič svečane uniforme je bil v vsaki kategoriji iz temnozelenega blaga. Imel je 4 cm visok stoječi ovratnik in 7 cm širok zavihek na rokavih. Zavihki in ovratnik so bili iz žameta in v barvi stroke. V prvi kategoriji je bila širina zlatega vezanja na ovratniku 3,5 cm, v drugi in tretji kategoriji 3,3 cm. Širina zlatega vezanja na zavihkih je bila v prvi kategoriji 5,5 cm, v drugi 5,3 cm in v tretji 3,3 cm. Razlike znotraj kategorij so nakazovale rozete na sprednjem delu ovratnika. Tako je imela uniforma najnižje stopnje znotraj druge in tretje kategorije eno rozeto, višja stopnja dve in najvišja tri. K suknjiču svečane uniforme so spadale temnozelene hlače, ki so imele v prvih treh kategorijah ob šivu zlati trak (lampas). V prvi kategoriji je bil ta enojni in širok 5,3

cm, v drugi kategoriji sta bila dva 2,6 cm široka zlata trakova, med katerima je bil 3 mm širok žametni trak, v tretji kategoriji pa je bil enojni trak širok 2,6 cm. Uradniki četrte kategorije so na svečanih prireditvah nosili službeno uniformo s temnozelenim suknjičem in črnosivimi hlačami. Kot svečano pokrivalo je v vseh kategorijah služil dvorogelnik. K svečani uniformi so spadale tudi bele usnjene rokavice in sablja.

V uredbi z dne 5. 11. 1890 je bilo določeno, da morajo ravnatelji in učitelji, ki poučujejo na državnih srednjih, umetnostnih in poklicnih šolah, c.k. trgovski in navtični akademiji v Trstu, na učiteljskih, obrtnih in državnih ljudskih šolah nositi uniformo ob slavnostnih prireditvah in službenih predstavitev. Pri pouku morajo biti v civilni obleki.¹⁴

Leta 1918 so izšli predpisi o delovnem razmerju učiteljstva na državnih srednjih in nižjih šolah. Glede uniforme je bilo določeno, da imajo tako redni kot začasni učitelji pravico nositi uniformo, ki na podlagi veljavnega predpisa o uniformah ustreza njihovi stopnji in stroki. Enako je veljalo za upokojene učitelje. Tudi nadomestni in pomožni učitelji so bili upravičeni do nošenja uniforme in sicer tiste, ki je bila določena za IX. dietni razred.¹⁵

Suknjič in pokrivalo profesorske uniforme (3. kategorija, VII. dietni razred) - razstavljen na stalni razstavi v Slovenskem šolskem muzeju. (SŠM, fototeka, foto M. Javoršek)

14 Erlass des Ministers für Cultus und Unterricht vom 5. November 1890, Z. 2130/C.U.M., an sämtliche Landeschefs, zur Durchführung der Verordnung des Gesamtministeriums vom 20. October 1889, R.-G.-Bl. Nr. 176, mit welcher eine neue Vorschrift über die Uniformierung der k.k. Staatsbeamten erlassen wurde, v: Verordnungsblatt für den Dienstbereich des Ministeriums für Cultus und Unterricht, Wien: Verlag des k.k. Ministeriums für Cultus und Unterricht, 1890, str. 299-300.

15 Vorschriften betreffend das Dienstverhältnis der Lehrerschaft an staatlichen mittleren und niederen Unterrichtsanstalten. Erstes Heft. Lehrerdienstpragmatik. Mit einem ausführlichen Sachregister, Wien und Prag 1918, str. 21.

Uniforma prof. dr. Jakoba Žmavca – razstavljena na stalni razstavi v Slovenskem šolskem muzeju

Prof. dr. Jakob Žmavc se je rodil 30. junija 1867 na Rožičkem Vrhu (Rosenberg) v tedanji občini Videm (sedanji Sv. Jurij) ob Ščavnici. Ljudsko šolo je obiskoval v Vidmu ob Ščavnici in Gornji Radgoni. Med letoma 1879 in 1880 je obiskoval gimnazijo na Ptuj, med 1880 in 1887 pa gimnazijo v Mariboru. Leta 1888 se je od-

Uniforma prof. dr. Jakoba Žmavca – razstavljena na stalni razstavi v Slovenskem šolskem muzeju. (SŠM, fototeka, foto M. Javoršek)

pravil na študij zgodovine in zemljepisa najprej v Gradec, nato Prago in Dunaj, kjer je leta 1893 diplomiral. Leta 1894 je z odliko doktoriral z disertacijo *Das Ständewesen Kärntens im Mittelalter mit einer Uebersicht der territorialen Entwicklung Kärntens und jener Krains in derselben Zeit* ter bil kot eden redkih Slovencev na Dunaju promoviran *sub auspiciis imperatoris*. Zrelostni izpit za poučevanje na višji gimnaziji je opravil 5. 7. 1897 in dobil položaj rednega gimnazijskega profesorja. Leta 1900 je bil preveden v III. rang in VIII. dietni razred, 21. 12. 1917 pa v III. rang in VII. dietni razred, kar je v tistem času doseglo malo profesorjev. Bil je dopisni član in konservator Centralne komisije za varstvo spomenikov na Dunaju in popisal številna arheološka najdišča v Sloveniji. Deloval je tudi pri Slovenski matici, kjer je bil član zemljepisnega in krajepisnega odseka. Po združitvi obeh v zemljepisni odsek je postal njegov načelnik. Organiziral je pisanje slovenskih šolskih knjig za višje gimnazije in si kot predsednik ljubljanske sekcije Proforskega društva prizadeval za poučevanje v slovenskem jeziku. Podporo je našel pri ljubljanskem škofu Antonu Bonaventuri Jegliču, ki je leta 1905 ustanovil Zavod Sv. Stanislava, v sklopu katerega je začela delovati prva povsem sloven-

ska gimnazija. Prof. dr. Jakob Žmavc, ki je veljal za odličnega in strogega učitelja, se je upokojil 1.12.1925. Umrl je 10.2.1950 v Sevnici.¹⁶

Njegova uniforma, ki jo hrani Slovenski šolski muzej, je svečana in predstavlja III. rang ter VII. dietni razred. Suknjič je iz temno zelenega blaga, ima 4 cm visok stoječi ovratnik in 7 cm širok zavihek na rokavih. Zavihki in ovratnik so iz žameta plavičaste barve in imajo zlato vezenje. Razlike znotraj kategorij so nakazovale rozete na sprednjem delu ovratnika in ker je VII. dietni razred znotraj III. ranga predstavljal 2. stopnjo, sta na sprednjem delu ovratnika na vsaki strani dve rozeti (torej skupaj 4 rozete). Na sprednjem delu suknjiča je 16 zlatih gumbov (2 vrsti po 8 gumbov), na katerih je odtisnjen cesarski dvoglavi orel. Okoli suknjiča je rjav usnjeni pas, s katerim je pripeta 73 cm dolga in rahlo upognjena sablja z zlatim ornamentiranim okovjem ter spravljena v usnjeni nožnici. Zraven suknjiča so svečane hlače, ki so ravno tako iz temnozelenega blaga. Ob šivu imajo enojni zlati trak (lampas) v širini 2,6 cm. Pokrivalo je dvorogelnik s črnim nojevim perjem, ki je bil značilen za drugo in tretjo kategorijo.

Zraven tega so na uniformo pripeta tri odlikovanja za pedagoško delo, podeljena ob vladarjevih obletnicah.¹⁷

Literatura

Enciklopedija Slovenije, 15. zvezek: Wi-Ž, kronološki pregled, Ljubljana: Mladinska knjiga, 2001.

Erlas des Ministers für Cultus und Unterricht vom 5. November 1890, Z. 2130/C.U.M., an sämmtliche Landeschefs, zur Durchführung der Verordnung des Gesamtministeriums vom 20. October 1889, R.-G.-Bl. Nr. 176, mit welcher eine neue Vorschrift über die Uniformierung der k.k. Staatsbeamten erlassen wurde, v: *Verordnungsblatt für den Dienstbereich des Ministeriums für Cultus und Unterricht*, Wien: Verlag des k.k. Ministeriums für Cultus und Unterricht, 1890, str. 299-300.

KRÖNES P. Franz Edmund, *Schul-Normalien für Lehrer und Lehrerinnen an allgemeinen Volks- und Bürgerschulen*, Wien: Verlag von Moritz Perles, 1885.

16 Enciklopedija Slovenije, 15. zvezek: Wi-Ž, kronološki pregled, Ljubljana: Mladinska knjiga, 2001, str. 372 in Slovenski biografski leksikon, 15. zvezek, Ljubljana: Tiskarna Ljudske pravice, 1991, str. 989.

17 Odlikovanja so bila podeljena ob štirideset in petdesetletnici vladanja cesarja Franca Jožefa: - SIGNVM MEMORIAE MDCCCXLVIII (1848) - MDCCCXCVIII (1898) - 1848-1908. FRANC-IO-S-I. - SIGNVM MEMORIAE MDCCCXLVIII (1848) - MDCCCXCVIII (1898) FRANC-IO-S-I-D-G-IMP-AVST-REX-BOH-ETC-ET-REX-AP-HVNG).

- MATAUSCHEK P. Timotheus Anton, Normalien=Nachschlagebuch für Lehrer und Direktoren der Oesterreichischen öffentlichen Gymnasien, Prag: Carl Bellmann's Verlag, 1864.
- PEERZ Rudolf, Des Lehrers Takt und Schliff in der Gesellschaft. Ein Standesweiser für den jungen Amtsgenossen, Laibach: Verlag der »Blätter für den Abteilungsunterricht in Laibach«.
- Slovenski biografski leksikon, 15. zvezek, Ljubljana: Tiskarna Ljudske pravice, 1991.
- Verordnung des Gesamt-Ministeriums vom 18. Jänner 1885, Z. 83, betreffend einige Abänderungen der bestehenden Uniformierungs-Vorschrift für Staatsbeamte, v: Verordnungsblatt für den Dienstbereich des Ministeriums für Cultus und Unterricht, Wien: Verlag des k.k. Ministeriums für Cultus und Unterricht, 1885, str. 25-26.
- Verordnung des Gesamtministeriums vom 20. October 1889, womit eine neue Vorschrift über die Uniformierung der k. k. Staatsbeamten erlassen wird, v: Verordnungsblatt für den Dienstbereich des Ministeriums für Cultus und Unterricht, Wien: Verlag des k.k. Ministeriums für Cultus und Unterricht, 1889, str. 318-327.
- Verordnung des Ministers für Cultus und Unterricht vom 8. Juli 1875, Zahl 8427, womit die Berechtigung der Volksschullehrer zum Tragen der Staatsbeamten-Uniform ausser Wirksamkeit gesetzt wird, v: Verordnungsblatt für den Dienstbereich des Ministeriums für Cultus und Unterricht, Wien: Verlag des k.k. Ministeriums für Cultus und Unterricht, 1875, str. 161.
- Vorschriften betreffend das Dienstverhältnis der Lehrerschaft an staatlichen mittleren und niederen Unterrichtsanstalten. Erstes Heft. Lehrerdienstpragmatik. Mit einem ausführlichen Sachregister, Wien und Prag: Kaiserlich=königlicher Schulbücher=Verlag, 1918, str. 21.
- VRIŠER Sergej, Uniforme v zgodovini. Civilne uniforme na Slovenskem, Ljubljana: Založba Park, 1991.

Zusammenfassung

„Das Kleid spricht lauter als das Wort.“ Beitrag zur Gala Uniform der Mittelschulprofessoren

Maja Hakl

Durch verschiedene Zeiträume bestimmten die Kleidungsverordnungen, was man tragen durfte. Im Jahre 1786 verfasste man in Wien eine Kleidungsverordnung, nach der die einzelnen Stände uniformiert wurden. Neben der Kleidung des Adels wurde auch die Kleidung von Lehrern, Universitätsprofessoren und Gelehrten beschrieben.

Die Mittelschulprofessoren waren als staatliche Beamten berechtigt, Uniformen zu tragen. Die Merkmale dieser waren durch besondere Vorschriften bestimmt, die mit der Zeit verändert und vervollständigt wurden. Bei der Erforschung konzentrierte ich mich vor allem auf das Verordnungsblatt des Ministeriums für Cultus und Unterricht. Zum Tragen der Uniform waren natürlich nicht nur die Mittelschulprofessoren, sondern auch anderen Beamten berechtigt. Um sich nach außen hin zu unterscheiden, war für jedes Ministerium eine andere Kragen- und Ärmelaufschlagfarbe bestimmt. Das Ministerium für Cultus und Unterricht erhielt die Farbe Kornblumenblau.

Wie alle Beamten waren auch die Mittelschulprofessoren in 4 Kategorien unterteilt und innerhalb dieser noch in zusätzliche 12 Diätklassen und demzufolge unterschieden sich die Uniformen nach der Kategorie und Diätklasse, der der einzelne Professor zugehörte.

Als Kopfbedeckung gehörte zur Uniform ursprünglich ein zweizapfiger Hut, der je nach Kategorie, der der Beamte angehörte, entsprechend verziert war (in der ersten Kategorie mit weißen, in der zweiten und dritten Kategorie mit schwarzen Straußfedern, in der vierten Kategorie mit schwarzem Seidenband und schwarzer Kokarde besäemt). Später wurde der zweizapfige Hut durch eine dunkelgrüne Mütze ersetzt, die nach Vorbild der Lagermützen, die die Offiziere trugen, erarbeitet wurde. Ein Teil der Uniform war auch das Schwert, später der Säbel, der mit Lederscheide und Goldbeschlag an Säbel erinnerte, die in der Marine verwendet wurden.

Aus der Verordnung vom 20.10.1889 ist gut ersichtlich, dass die Erwerbskosten für die Uniformen die Beamten selbst trugen. Aus diesem Grunde fasste man besondere Beschlüsse, die eine ratenweise Abzahlung ermöglichten. Interessant war die Verordnung des Ministeriums für Cultus und Unterricht vom 8.7.1875, mit der die Berechtigung der Volksschullehrer, staatlich-beamtliche Uniformen zu tragen, außer Kraft trat. Eine konkrete Angabe, wann ihnen dieses Recht zugeteilt wurde, konnte ich leider nicht finden. Höchstwahrscheinlich aber war das nach dem Jahre 1869, als das III. Grundschulgesetz erlassen wurde, mit dem man die einheitliche Volksschule einführte und die Schulen zu Staats- und Landesanstalten wurden. Damit wurden nämlich auch die Volksschullehrer staatliche Beamten.